

Марија М. Станојевић Веселиновић¹
Факултет педагошких наука у Јагодини
Универзитет у Крагујевцу

ПРИДЕВСКИ КОМПАРАТИВНИ ФРАЗЕОЛОГИЗМИ У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ ЗА КОНЦЕПТУАЛНО ПОЉЕ ОЧИГЛЕДНОСТ И ЊИХОВИ ЕКВИВАЛЕНТИ У НЕМАЧКОМ ЈЕЗИКУ

Предмет рада су контрастивна и концептуална анализа придевских компаративних фразеологизама који су забележени у оквиру концептуалног поља *очигледности*. Циљеви контрастивне и концептуалне анализе су утврђивање типова еквиваленције између компаративних фразеологизама српског и немачког језика, као и утврђивање сличних менталних образаца у концептуализацији наведеног поља. У анализи коришћени су теоријски и методолошки постулати контрастивне и когнитивне лингвистике, те су уз сличности и разлике на морфосинтаксичком, лексичком и семантичком нивоу дата и интеркултуролошка објашњења која су од посебног значаја за преводилачку праксу.

Кључне речи: компаративни фразеологизми, контрастивна анализа, концептуална анализа, концептуално поље

1. УВОД

У раду ћемо се бавити проучавањем придевских компаративних фразеологизама у српском језику и њиховим еквивалентима у немачком језику. Квантитативном анализом лексикографских извора на основу морфосинтаксичког критеријума издвојена су 172 придевска компаративна фразеологизма, док је у немачком језику забележен незнатно мањи број, тачније 129 компаративних фразеологизама, од којих је издвојено 7 фразеологизама на основу њиховог специфичног значења „које се односе на извесност одређене радње, тј. на чињеницу колико је јасна и очигледна нека ситуација”. Општи, етимолошки и фразеолошки једнојезични и двојезични речници српског и немачког језика који су коришћени у раду су: *Речник српскога језика; Речник српскохрватског књижевног језика; Frazeološki rečnik hrvatskoga ili srpskog jezika и Hrvatsko-njemački frazeološki rječnik* Ј. Матеша; *Nemačko-srpskohrvatski frazeološki rečnik* П. Мразовића и Р. Приморац, *Мали српски фразеолошки речник* Ђ. Оташевића; Дуденов универзални речник *Deutsches Universalwörterbuch*; Дуденов фразеолошки речник Duden 11. *Redewendungen: Wörterbuch der deutschen Idiomatik*; Дуденов етимолошки

¹ majastanojevic2@gmail.com

речник Duden 7. *Etymologie: Herkunftswörterbuch der deutschen Sprache*. У циљу прикупљања корпусног материјала послужили су и ономасиолошки речници: *Synonymwörterbuch der deutschen Redensarten* X. Шемана, *Kroatisch/Serbisch-Deutsches phraseologisches Wörterbuch: angeordnet nach semantischen Gruppen* X. Вајнбергера, као и интернет извори: Речник немачких фразеологизама (<http://www.redensarten-index.de>).

Контролни корпус чине контекстуализовани примери компаративних фразеологизама који су због специфичности предмета којим се бавимо у раду и ради што ефикаснијег и временски економичнијег проналажења потврда компаративних фразеологизама ексцерпирани из електронских издања немачке (www.bvbrambauer.de; www.weimar.tlz.de; www.okmagazine.com, www.abendblatt.de) и српске дневне штампе (www.b92.net; www.studiob.rs; www.zurnal.rs; www.sportske.net).

На овај начин проверена је прагматичка, тј. употребна вредност компаративних фразеологизама. Примери су преузети у оригиналу и уз њих је наведена интернет-адреса електронског издања новина, као и датум кад је објављен чланак где је фразеологизам потврђен. Корпус се анализира са контрастивног и когнитивног аспекта, при чему је циљ утврђивање типова еквиваленције компаративних фразеологизама за наведени језички пар, као и сличности и разлика између мотивационих база у значењима контрастираних компаративних фразеологизама.

С обзиром на то да придевски компаративни фразеологизми који квалификују концептуално поље *очигледности* у српском и у немачком језику нису до сада били предмет истраживања, овај рад ће представљати новину са аспекта контрастивне и когнитивне лингвистике, као и компаративне фразеологије.

Фразеологизам представља израз који се састоји од две или више речи и чини чврст и устаљен спој речи који је као такав препознатљив за говорнике једне језичке заједнице, међутим, уколико фразеологизам поред наведених карактеристика садржи идиоматичност, онда је реч о идиомима. Што је слабија веза између значења базне синтагме и фразеолошког значења то је идиоматичност фразеологизма већа (в. Мршевић Радовић, 1987: 13).

Како наводи Бургер (2010: 47), компаративни фразеологизми представљају одређени модел фразеологизама, будући да их карактерише посебна структура, док према критеријуму идиоматичности они могу бити колокације *krumm sein wie ein Fiedelbogen* у дословном преводу „бити крив као гудало” или делимични идиоми уколико барем једна компонента датог фразеологизма подлеже семантичкој транспозицији као у примеру *dumm sein wie Bohnenstroh* у дословном преводу „бити глуп као бобова слама”.

Прва компонента коју ћемо формулисати је објекат поређења или „comparandum”, дакле елемент који није део интерне структуре, већ је део екстерне валентности фразеологизма, а који се реализује актуелизацијом компаративног фразеологизма у тексту (уп. Бургер 2010: 20), као у примерима:

срп.: „Није *он* *џлуи* као *ноћ*, него из принципа ништа не схвата.” (www.politika.rs, 06. 05. 2011);

нем.: „*Er ist dumm wie Bohnenstroh und haut auf den Putz.*” (www.spiegel.de, 21. 02. 1977).

Следећа компонента представља „comparatum” (срп. *ноћ* одн. нем. *Bohnenstroh*), тачније „упоредни објекат” или, ако говоримо језиком концептуалне метафоре, „изворни домен поређења” који се ставља у однос поређења са полазним објектом и служи као интензификатор или квалификатор значења придева. Придев је углавном у свом основном значењу и чини структурни елемент компаративног фразеологизма „tertium comparationis” (срп. *џлуи* – нем. *dumm*). Као што се из претходног примера може закључити, „tertium comparationis” означава основ поређења и тиме гради семантички и структурални центар поређења. Напослетку, важан елемент интерне структуре компаративних фразеологизама јесте поредбена партикула или „comparator”, у српском *као* одн. у немачком језику *wie*, која повезује конфронтиране елементе (в. Бремер 2009: 141).

Класификација компаративних фразеологизама са аспекта морфосинтаксе базира се на категоријалном и функционалном обележју, те разликујемо четири врсте компаративних фразеологизама (в. Флајшер 1997: 103):

- а) глаголски компаративни фразеологизми (срп. *јесџи* као *врабац* одн. нем. *essen wie ein Spatz*),
- б) именички компаративни фразеологизми (срп. *момак* као *од сџене одваљен* одн. нем. *ein Kerl wie ein Baum*),
- в) придевски компаративни фразеологизми (срп. *биџи* *хладан* као *лед* одн. нем. *kalt sein wie Eis*),
- г) прилошки компаративни фразеологизми (срп. *као два плус два* „једноставно”; нем. *wie aus dem Boden gewachsen* ’изненадно’ (в. Мразовић, Приморац 1991: 152)).

Кад је реч о именичким, придевским и прилошким компаративним фразеологизмима, у оба језика, српском и немачком, синтаксичку везу успоставља обично копула у српском језику *биџи*, одн. *sein* у немачком језику, притом се при навођењу придевских фразеологизама мора навести и копула *биџи* (уп. Корхонен 1992: 10). Актуелизацијом фразеологизма у реченици фразеологизам преузима улогу реченичног члана, у нашем случају улогу или атрибута или прилога.

Посебан значај истраживања лежи како у теоријском, тако и у практичном делу. У теоријском смислу дата су прецизна одређења компаративних фразеологизама у оквиру наведеног концептуалног поља, имајући у виду да наведени компаративни фразеологизми из угла контрастивне и концептуалне анализе до сада нису били предмет истраживања у српској и немачкој лингвистици. Поред тога, будући да је предмет рада контрастивна анализа микросистема српског као полазног и немачког као циљног језика, тако и наше истраживање може имати практични значај:

најпре у лексикографији, тачније у изради семасиолошких и ономасиолошких речника; затим, у настави српског и немачког као страног језика.

2. КОНТРАСТИВНА АНАЛИЗА

Како наводе Бургер и др. (1982: 290), при контрастирању се фразеологизми морају најпре квантитативно инвентарисати а затим квалитативно описати, при чему се најпре анализирају компоненте фразеологизма на лексичком, морфосинтаксичком и семантичком нивоу, а потом се са ових аспеката пореде фразеологизми у целини. Тип еквиваленције се одређује на основу (не)подударности на лексичком, морфосинтаксичком, семантичком нивоу и у менталној слици која је у подлози фразеологизма, те су издвојене:

- а) потпуна еквиваленција (ПЕ) која се односи на фразеологизме који се поклапају на лексичком, морфосинтаксичком, семантичком нивоу, као и у сликовитости:
срп. *биџи бесан као бик* – нем. *wütend sein wie ein Stier*;
- б) делимична еквиваленција (ДЕ) која означава фразеологизме који се могу незнатно разликовати на лексичком нивоу (ДЕЛ), нпр. *срп. биџи равна као даска* → нем. *platt sein wie ein Bügelbrett* („бити равна као даска за пеглање”), морфосинтаксичком нивоу (ДЕМС), када се компоненте разликују у падежу, нпр. *срп. биџи (некога) као сена* одн. *folgen (jemandem) wie ein Schatten*, морфолошком (ДЕМ) када компоненте указују на разлике у броју, као у примеру *срп. биџи као кошуље* – нем. *wechseln wie das Hemd*;
- в) семантичка еквиваленција (СЕ) која се односи на фразеологизме који имају разлике на лексичком, морфосинтаксичком нивоу, у стилу и у слици, али имају идентично значење, као у примеру *срп. биџи џун као брод* – *reich sein wie Krösus*.
- г) нулта еквиваленција (НЕ) која означава да у језику-циљу не постоји одговарајући фразеолошки материјал у односу на полазни компаративни фразеологизам, нпр. *срп. биџи добар као хлеб* – *herzensgut*.

Са становишта прагматике датој класификацији се може придодати тип парцијалне семантичке еквиваленције (ПСЕ), будући да су неки компаративни фразеологизми подударни у значењу, али нису међусобно заменииви у свим контекстима, сматра Ристић (2018: 104).

Насупрот поменути семантичким еквивалентима, треба поменути фразеологизме који могу бити формално еквивалентни, али семантички потпуно различити. Реч је о идиоматичним „лажним пријатељима” који су слични једно другоме на нивоу лексичких компонената и менталних слика, али потпуно различити у значењу, као у примеру за немачко-енглески језички пар (в. Доброволскиј и Пираинен 2009: 147):

нем. *über den Berg sein* (‘превазићи велику кризу, потешкоће’) –

енгл. sb. is over the hill (‘погоршање животних околности услед сопствених грешака’)

Доброволскиј и Пираинен сматрају (2009: 146) да фразеологизми са аспекта семантике, тачније идиоми, могу имати исте слике а различита значења или различите слике а иста значења, те полазећи од тог становишта разликују: 1) фразеологизме са контрастом у фигуративном значењу у које спадају поред поменутих идиоматичних „лажних пријатеља”; међујезички квазисиноними и асиметрична полисемија; 2) фразеологизме са контрастом у сликовитости; 3) фразеологизме са комбинацијом семантичких контраста. Наведени аутори су веома интензивно истражили прагматичке разлике између семантички и синтаксички сличних идиома, те су издвојене разлике контрастираних идиома на прагматичком нивоу: стилске разлике, разлике у употреби, културолошке специфичности и разлике у илокуционој и дискурзивној функцији (в. Доброволски и Пираинен 2009: 158).

Стога, на основу наведених класификација, у раду је примењен модификован Бургеров модел, који укључује и семантички сличне компаративне фразеологизме, у раду означене као парцијалне семантичке еквиваленте.

3. КОНЦЕПТУАЛНА АНАЛИЗА

Јединствени методолошки постулат когнитивне лингвистике је концептуална анализа. Она представља најподеснији начин анализе фразеолошког значења, при чему се успоставља концептуална спона између дословног и фигуративног значења фразеологизама.

Оваква врста анализе посебно је погодна за фразеологизме, с обзиром на то да је већина фразеологизама настала метафоричким путем, а као такви они могу градити концептуална поља, што је предуслов за анализу дубинских структура фразеологизама (семантичког талога) (в. Финк Арсовски 2002: 21).

У анализи компаративних фразеологизама Финк-Арсовски приступа са аспекта етимологије, културе и фолклора једног народа и проучава најпре компоненте издвојених компаративних фразеологизма, а потом и фразеологизам, сврставајући их према значењу у посебна семантичка поља.

Како наводе Доброволскиј и Пираинен (2009: 11–12), концептуални мост између дословног и фигуративног значења је сликовитост, стога се мотивација фразеологизама може закључити на основу односа обеју концептуалних равни: лексикализованог (фигуративног) значења и слике коју оно носи у позадини, а која је на основу лексичког окружења оживела.

Доброволскиј и Пираинен (2009: 17–41) користе термин семантичка мотивација и деле је на:

- a) метафоричку мотивацију, у оквиру које је издвојена следећа класификација на основу мотивационе базе у фразеолошким значењима:

- концептуалне метафоре које се базирају на заједничким концептуалним апстрактним сличностима између изворног и циљног домена, на основу чега се могу градити метафорички модели, као у примеру *биџи добар као анђео* одн. *gütig sein wie ein Engel*;
 - фрејм-метафоре, када се у циљу расветљавања слика у основи фразеолошког значења морају консултовати обрасци знања који су утемељени у култури језичке заједнице, нпр. *биџи вредан као ичела* одн. *fleißig sein wie eine Biene*;
 - кинемами, када значење фразеологизма почива на невербалном понашању, нпр. *сџајати као дрвена Марија* одн. *stehen wie ein Ölgötze*,
 - „узуализована игра речи”, када је нпр. носилац семантичке транспозиције полисемна придевска компонента која означава 1) затегнутост струне или сличног предмета и 2) особу која је нервозна и у ишчекивању нечега, нпр. *биџи напет* као *сџруна* одн. *gespannt sein wie ein Regenschirm*,
- б) симболичку мотивацију, када се значење компаративног фразеологизма може закључити на основу знања о значењу симбола који се налази у културном наслеђу једне језичке заједнице, нпр. *биџи веран као њас* – *treu sein wie Gold*,
- в) интертекстуалну мотивацију, када је фразеологизам могуће повезати са већ познатим текстом, нпр: *борити се са ветрењачама* – нем. *gegen/mit Windmühlen kämpfen* (в. Сервантес 1961),
- г) индексалну мотивацију, када је фразеолошко значење настало на основу одређених фонолошких или прагматичких елемената, нпр. *оџићи у џандарију* у значењу ’нестати, пропасти’, при чему *џандара* означава узвик ономатопејског порекла (разбијање стакленог предмета) који је мотивисао значење ’пропасти’ (уп. Мршевић Радовић 2008: 37),
- д) „blending”, када је фразеолошко значење настало на основу интеракције различитих типова мотивације у једном истом фразеологизму, као у примеру где су фразеологизми мотивисани метафором СРЕЋА ЈЕ ГОРЕ и текстом²: *осећати се као на седмом небу* одн. *sich fühlen wie im siebten Himmel*.

У раду је употребљен модел концептуалне анализе Жељке Финк Арсовски, као и модел Доборволског и Пираинена.

2 Фразеологизам је мотивисан текстом из ранохришћанских апокрифа у којима се наводи да Бог и његови анђели живе на седмом небу (Дуден 11, 2008: 363).

4. КОНЦЕПТУАЛНО ПОЉЕ „ОЧИГЛЕДНОСТ”

У оквиру концептуалног поља *очигледности* квантитативном анализом корпуса забележена су четири придевска компаративна фразеологизма. Они се односе на одређене тврдње, чињенице или радње које су очигледне, тачније „које се јасно виде, могу видети и уочити; недвосмислене су, несумњиве, очите” (уп. РСЈ 2007: 904). То су *бити јасан као дан*, *бити чист као суза*³, *бити јасан као на длану*, *бити јасан као сунце*, од којих последњи није потврђен у контролном корпусу, те није дубље анализиран. У раду су приказани компаративни фразеологизми чије су главне компоненте придеви који су, зависно од улоге реченичног члана које преузму, у контролном корпусу осведочени као прилошки или као придевски фразеологизми. Писане потврде су:

- 1) а. „Напали смо Вождовац, на време постигли погодак, али шта то вреди кад они који су требали да виде да је гол, чист као суза, то видели нису.” (www.zurnal.rs, 10. 3. 2017);
б. „Bilo kako bilo, Armstrongu nikada nije dokazana krivica i on je otišao u legendu čist kao suza.” (www.b92.net, 7. 9. 2007)
- 2) „Teško je očekivati da će Kolumbijac dobiti više slobode u Realu jer je jasno kao dan da je ta vrsta slobode rezervisana za Kristijana RONALDA.” (www.sportske.net, 15. 3. 2017)
- 3) „Politički analitičar Božidar Spasić poručuje da je sve jasno kao na dlanu i da obični ljude vide ko o njima brine, a ko podmeće klipove u točkove.” (www.studiob.rs, 24. 4. 2020)

У оквиру наведеног концепта у немачком језику ексцерпирани су следећи придевски компаративни фразеологизми *klar sein wie Klärchen* у дословном преводу „јасно као Кларица”, *klar sein wie dicke Tinte* „јасно као дебело мастило”, *klar sein wie Kloßbrühe* „јасно као супа с кнедлама”. Анализом контролног корпуса дати компаративни фразеологизми потврђени су у следећим контекстуализованим примерима:

- 1) „23 Minute: Das war klar wie Klärchen, nämlich Abseitsstellung. Deshalb zählte der Kopfball von Brambauers Couloglu ins Tor der Hombrucher nicht als Treffer.” (www.bvbrambauer.de, 14. 11. 2010)
- 2) „Mir war klar wie dicke Tinte: Jetzt ist es genug. Bernd Schröder sperrt in Großbringen ein letztes Mal die Tür zum neuen Mehrzweckgebäude [...]” (www.weimar.tlz.de, 6. 1. 2015)
- 3) „War ja “klart som dagen” – klar wie Kloßbrühe. Offiziell werden natürlich Faktoren wie geringe Einkommensunterschiede, kaum Armut, wenig [...]” (www.abendblatt.de, 20. 3. 2017); „Doch was das bedeutet, ist ja klar wie Kloßbrühe! Zur Hochzeit ihrer engen Freunde Justin

3 Компаративни фразеологизам *бити чист као суза* је полисеман, будући да означава 'бити јасан, видљив', као и 'бити морално беспрекоран, поштен' што илуструју контекстуализовани примери 1) а и 1) б.

und Hailey Bieber kam Kylie schon allein mit Töchterchen Stormi.”
(www.okmagazine.com, 11. 10. 2019)

4.1. Тип еквиваленције

Као *tertium comparationis* у фразеологизму у српском језику употребљен је придев *јасан* са значењем 'бити упадљив, видљив, очигледан' (уп. РСЈ 2007: 3.б. 501), док је поредбена компонента *дан* са значењем 'време од изласка до заласка сунца, од јутра до вечери (када је светло)' (уп. РСЈ 2007: 243) у функцији интензификатора у односу на значење придева. У основи поређења циљних компаративних фразеологизама налази се придев *klar*, који у свом значењу садржи следеће семе 'deutlich', 'genau erkennbar', 'unterscheidbar' у дословном преводу „јасан, који се може тачно препознати и који се може разликовати”, те се могу утврдити идентичне сем-структуре поредбених придевских компонената. Међутим, именичка компонента у циљном компаративном фразеологизму *Klärchen* указује на тип метафоричке мотивације, тачније игру речима: придева *klar* и женског личног имена Клара (уп. Дуден 11: 420), која је такође у функцији интензификатора придеву *klar*, тако да су са становишта лексике утврђене разлике између контрастираних компаративних фразеологизама и реч је о делимичним еквивалентима са утврђеном разликом на лексичком нивоу:

срп. *бити јасан као дан* → нем. *klar sein wie Klärchen* – ДЕЛ

У следећем пару компаративних фразеологизама установљена је разлика такође на лексичком нивоу, у употреби именичких компонената у срп. *дан*, одн. у нем. *dicke Tinte* у дословном преводу „дебело мастило”. Именичка компонента у циљном компаративном фразеологизму својим значењем 'undurchsichtige, dunkle Flüssigkeit' („непровидна, тамна течност”) (уп. Дуден 2001: 1580) интензификује значење придева *klar*:

срп. *бити јасан као дан* → нем. *klar sein wie dicke Tinte* – ДЕЛ

Контрастирани фразеолошки пар у примеру који следи представља тип семантичке еквиваленције, будући да је придев *klar* у значењу 'durchsichtig, nicht trübe' које је активирано управо именичком компонентом *Kloßbrühe*. Контрастивна анализа указује на мање разлика у мотивационим базама у односу на претходне фразеолошке парове, с обзиром на то да поредбена компонента у циљном фразеологизму *Kloßbrühe* означава „супу од кнедли” чије је објективно својство „провидност”:

срп. *бити јасан као дан* → нем. *klar sein wie Kloßbrühe* – СЕ

Следећи контрастирани пар су *бити чисти као суза* – *klar sein wie Klärchen*. У улози придевских компонената контрастираних фразеолошких парова употребљени су у српском придев *чисти* са значењем 'који се не доводи у сумњу, јасан' (уп. РСЈ 2007: 3г, 1517) одн. *klar* у компаративном фразеологизму у немачком језику. Полазна придевска компонента је

полисемна, будући да поред наведеног значења може да означава и особу која је 'морално беспрекорна, која не садржи у себи никакве лажи, преваре, частан, поштен човек' (уп. РСЈ 2007: 4а, 1517) и гради однос кохипонимије са придевом *јасан*, те се разлике могу уочити на семантичком нивоу. Квалитативном анализом индикован је из контролног корпуса (в. поглавље 4), полазни компаративни фразеологизам такође у значењу 'човека који је честит и поштен' што потврђује полисемичност датог фразеологизма, као и његову стабилност, тачније обе семеме су устаљене у језику. Притом контрастивна анализа указује на лексичке разлике у именичком поредбеном делу компаративних фразеологизама (срп. *суза*, одн. нем. *Klärchen*) што неминовно индицира различитост у сликама које су евоциране различитошћу лексичког окружења датих фразеологизама, те немају исту употребну вредност. Стога, реч је о парцијалним семантичким еквивалентима:

срп. *биџи чистџи као суза* → нем. *klar sein wie Klärchen* – ПСЕ

Контрастивна анализа следећег фразеолошког пара показује поред лексичких разлика које су евидентирани у именичким (срп. *суза*, одн. нем. *dicke Tinte*) и придевским компонентама (срп. *чистџи*, одн. нем. *klar*) знатне разлике на семантичком нивоу. Треба нагласити да је у свим случајевима где је полазни компаративни фразеологизам *биџи чистџи као суза* осведочен тип асиметричне полисемије (уп. Доброволскиј и Пираинен 2009: 149), будући да полазни компаративни фразеологизам може бити полисеман, тако да, у целини гледајући, та два фразеологизма нису у потпуности еквивалентна. За дати фразеолошки пар утврђен је тип парцијалне семантичке еквиваленције:

срп. *биџи чистџи као суза* → нем. *klar sein wie dicke Tinte* – ПСЕ

Као и у претходним примерима у којима је полазни компаративни фразеологизам *биџи чистџи као суза* утврђен је тип парцијалне семантичке еквиваленције у поређењу са компаративним фразеологизмима у циљном језику због разлика на лексичком нивоу (придевске компоненте у срп. *чистџи*, одн. у нем. *klar*; именичке компоненте: срп. *суза*, одн. нем. *Kloßbrühe*). На семантичком нивоу овај пар највише кореспондира. У оба случаја реч је о слици 'durchsichtig, ungetrübt':

срп. *биџи чистџи као суза* → нем. *klar sein wie Kloßbrühe* – ПСЕ

Кад је реч о полазном компаративном фразеологизму *биџи јасан као на глану*, контрастивна анализа указује на неподударности лексичког састава контрастираних фразеологизама у поредбеном делу, то јест у српском *на глану* одн. *Klärchen* у немачком језику. Осим што су поредбене компоненте семантички удаљене, оне су и граматички категоријално различите компоненте (у српском језику је употребљена предлошка фраза *на глану*, док је у немачком језику употребљена именичка фраза *Klärchen*):

срп. *биџи јасан као на глану* → нем. *klar sein wie Klärchen* – ДЕЛ

У следећем контрастираном фразеолошком пару установљена је неподударност у употреби именичких компонената, у српском језику *на длану*, одн. *dicke Tinte* у немачком језику, те је реч о делимичним еквивалентима са утврђеном разликом на лексичком нивоу што указује на различиту сликовитост контрастираних фразеологизама (компонента *на длану* означава 'нескривено, евидентно' и у том смислу мотивише фразеологизам, док компонента *dicke Tinte* сеом 'бити уочљив' модификује значење придева *klar*):

срп. *бити јасан као на длану* → нем. *klar sein wie dicke Tinte* – ДЕЛ

Контрастивна анализа у следећем фразеолошком пару указује као и у претходном примеру на разлике у лексичком саставу компаративних фразеологизама (срп. *на длану*, одн. нем. *Kloßbrühe*), као и у слици која је у основи мотивационих база, те је утврђена делимична еквиваленција на лексичком нивоу:

срп. *бити јасан као на длану* → нем. *klar sein wie Kloßbrühe* – ДЕЛ

4.2. Концептуална анализа

Очигледност или јасност одређене ситуације или радње у српском језику исказује се компаративним фразеологизмима *бити јасан као дан*, *бити чисти као суза*, *бити јасан као на длану*.

Као што је наведено (в. поглавље 4), у оквиру овог концепта речници српског језика региструју и компаративни фразеологизам *бити јасан као сунце*, чија је устаљеност у језику као једна од најбитнијих карактеристика фразеологизама доведена у питање. Стога, нисмо улазили у контрастивну анализу датог компаративног фразеологизма.

У мотивационој бази компаративних фразеологизама *бити јасан као дан*, *бити јасан као сунце* је сема колективне емпирије 'све се јасније види дању, на сунчевој светлости'. Изворни домен чини видљивост при светлости дана или светлости сунца који се пресликава на циљни домен, тачније јасан исход ситуације.

Посебно је интересант компаративни фразеологизам *бити чисти као суза*, пошто је веза између значења базне синтагме и фразеолошког значења затамњена и наведени фразеологизам индикује у језику две семеме: 1. 'часно, неукаљано, поштено' или 2. 'јасно, очигледно'. Лексема *суза* је носилац семантичке транспозиције која се често пореди са бисерима и ћилибаром који представљају еталоне за чистоту⁴, те се та чистота у фразеолошком значењу односи на чистоту душе. У основи датог фразеологизма лежи метафоричка мотивација, СУЗЕ СУ БИСЕРИ

4 Бисер је редак, драгоцен и чист и сматра се да он нема недостатака, док се ћилибар, према Псеудо-Дионисију Ареопагити, тумачи као део небеских есенција јер спаја у себи одлике злата и сребра, симболизује истовремено непокварљиву, неисцрпну, непролазну и недохватљиву чистоћу злата и светлости, блистав и небески сјај сребра (Шевалије, Гербран 2004: 66; 135; 908), зато се и човекова карактерна особина честитост пореди са лексемом *суза*.

> БИСЕРИ СУ НЕШТО ВРЕДНО, ЦЕЊЕНО што даље евоцира значење 'бити частан, поштен'. Посматрано из угла мотивисаности фразеологизма могло би се рећи да је најпре настало значење фразеологизма које се односи на искреност и поштење, а да се временом то пренело на чист исход неке радње или чисту (јасну) ситуацију и усталило.

Поредбена компонента *на длану* је саставница компаративног фразеологизма *чуваџи* (*некога, нешто*) као *на длану*, као и глаголског компаративног фразеологизма *видеџи* као *на длану* са значењем 'видети сасвим јасно' (уп. РСЈ 2007: 288). Стога, утврђена продуктивност поредбене компоненте *на длану*, будући да гради низ компаративних фразеологизама, може указивати на то да је придевски компаративни фразеологизам *биџи јасан* као *на длану* настао по аналогији са претходним фразеологизмима или поредбена компонента *на длану* са значењем 'нескривено, евидентно' мотивише фразеолошко значење 'радња или ситуација је очигледна и јасна'.

У основи настанка датих компаративних фразеологизама *klar sein wie Klärchen*, *klar sein wie dicke Tinte*, *klar sein wie Kloßbrühe* у немачком језику је посебан облик метафоричке мотивације, игра речима (нем. „Wortspiel“). Реч је о поигравању са основним значењем 'бити провидан' и пренесеним значењем 'бити разумљив' придева *klar* (в. Доброволски и Пираинен 2009: 108).

Јасност или очигледност неке радње исказује се у фразеологизму *klar sein wie dicke Tinte* у дословном преводу „јасан као дебело мастило“, при чему се мисли на течност која је тамна и непровидна, тако да је на папиру веома уочљива, те јасна, што мотивише настанак датог компаративног фразеологизма, док је поредбена јединица *Klärchen* у фразеологизму *klar sein wie Klärchen* настала на основу шаљиве игре речи придева *klar* и женског личног имена Клара (уп. Дуден 11: 420).

Кад је реч о фразеологизму *klar sein wie Kloßbrühe*, у дословном преводу „бити као супа са кнедлама“, наводе се два објашњења концептуалне споне између дословног и фигуративног значења: прво објашњење се везује за поредбену компоненту *Klosterbrühe* (манастирска супа) која се раније користила и која се односи на испоснички начин исхране (супа је провидна, без ичега) тако да се у мотивационој бази налази наглашена објективна карактеристика *провидности*, док је у следећем тумачењу фразеолошко значење објашњено ироничном употребом именичке компоненте *Kloßbrühe* и односи се на искуства из свакодневног живота (www.redensarten-index.de, 23. 11. 2017), што представља образац знања који је утемељен у култури једне језичке заједнице.

5. ЗАКЉУЧАК

Контрастивном анализом приказани су компаративни фразеологизми у српском језику и њихови еквиваленти у немачком језику који су класификовани према различитим типовима еквиваленције, при чему су концептуалном анализом образложени извори мотивације који су у основи фразеолошких значења.

Са аспекта лексике, разлике су пре свега утврђене у употреби друге поредбене компоненте, *comparatum*-а: *дан//суза//на глану* одн. *dicke Tinte//Klärchen//Kloßbrühe*. Приметно је да су компоненте преузете из свакодневног живота и из окружења у којем се човек налази. Стога, употреба различитих лексема као поредбених компонената може се објаснити културолошким разликама.

Како Палм тврди (1997: 49), фразеолошка синонимија је заправо парцијална синонимија (подударање сема, елемената у центру са незнатним одступањима на периферији значења), те се у оба језика могу издвојити синоними чије поредбене компоненте припадају различитим доменима који се односе на човека: у срп. *биџи јасан као дан* – *биџи јасан као сунце* и у нем. *klar sein wie Kloßbrühe* – *klar sein wie dicke Tinte*.

У оквиру датог поља само у српском језику утврђени су синонимни фразеологизми који имају приближно исто значење али потпуно другачији лексички састав који евоцира и различиту сликовитост фразеологизма.

Компоненте синонимних компаративних фразеологизама у српском језику могу бити граматички категоријално различите, као нпр.: *биџи јасан као дан* одн. *биџи јасан као на глану* (именица одн. предлошка фраза).

Уочава се да је структура компаративних фразеологизама у датом концептуалном пољу троделна, са структуром скупа речи, као у примеру у срп. *биџи јасан као дан* – у нем. *klar sein wie Klärchen*, будући да није забележен ниједан компаративни фразеологизам са реченичном структуром.

Интересантан податак је да су у оба језика у оквиру концептуалног поља *очишћености* потврђена по три придевска компаративна фразеологизма.

Незнатно је више делимичних него семантичких еквивалената међу компаративним фразеологизмима. Неподударности су установљене, као што је раније речено, у употреби именичких компонената у поредбеном делу, што даље са собом носи и различитост у менталној слици која се налази у мотивационим базама контрастираних фразеологизама.

Компаративни фразеологизми који припадају концептуалном пољу *очишћености* представљају један мали део корпуса који је ексцерпиран. Међутим, сврставањем фразеологизама на основу њиховог значења у посебан концепт добијени су низови синонима који су подвргнути контрастивној и концептуалној анализи. Будући да се први пут истражују компаративни фразеологизми који оперишу овим концептуалним пољем за језички пар српски–немачки, типови еквиваленције су обрађени и процентуално, те можемо рећи да је за 55 процената полазних компаративних фразеологизама у српском језику утврђен делимичан еквивалент са лексичким разликама, за 35 процента постоји парцијални семантички еквивалент и за 10 процената семантички еквивалент у језику циљу.

Истраживање компаративних фразеологизама са контрастивног и концептуалног аспекта представља један од пионира радова у оквиру наведеног концептуалног поља, који је изнедрио нове методолошке приступе у изучавању компаративних фразеологизама у чему лежи научни допринос рада, док су контекстуализовани примери компаративних фразеологизама доказ њихове употребне вредности у језику, што је, као што је наведено (в. поглавље 1), од посебног значаја за преводилачку праксу и наставу српског и немачког језика.

Извори

Cervantes 1961: M. Cervantes, *Дон Кихот*; превоо на српски језик Саша Мишић, 1961, Београд: Младо поколење

Писани медиј у електронском издању на српском језику:

www.b92.net
www.zurnal.rs
www.sportske.net
www.studiob.rs

Писани медиј у електронском издању на немачком језику:

www.abendblatt.de
www.bvbrambauer.de
www.weimar.tlz.de
www.okmagazine.com

Листа референци

- Brehmer 2009: B. Brehmer, *Äquivalenzbeziehungen zwischen komparativen Phraseologismen im Serbischen und Deutschen*, <http://www.suedslavistik-online.de>, 17. 1. 2012.
- Burger et al 1982: H. Burger, A. Buhofer, A. Sialm, *Handbuch der Phraseologie*, Berlin ; New York : W. de Gruyter.
- Burger 2010: H. Burger, *Phraseologie : eine Einführung am Beispiel des Deutschen*, Berlin : Erich Schmidt.
- Dobrovol'skij, Piirainen 2009: D. Dobrovol'skij, E. Piirainen, *Zur Theorie der Phraseologie : kognitive und kulturelle Aspekte*, Tübingen : Stauffenburg.
- Fink-Arsovski 2002: Ž. Fink Arsovski, *Poredbena frazeologija: pogled izvana i iznutra*, Zagreb: Filozofski fakultet.
- Fleischer 1997: W. Fleischer, *Phraseologie der deutschen Gegenwartssprache*, Tübingen : Niemeyer

- Korhonen 1992: J. Korhonen, IDIOME ALS LEXIKONEINHEITEN. Eine Auswahl von Beschreibungsproblemen, *Phraseologie und Wortbildung – Aspekte der Lexikonerweiterung*, Tübingen: Max Niemeyer Verlag.
- Mršević Radović 1987: D. Mršević-Radović, *Frazeološke glagolsko-imeničke sintagme u savremenom srpskohrvatskom jeziku*, Beograd: Filološki fakultet u Beogradu. [orig.] Мршевић-Радовић 1987: Д. Мршевић-Радовић, *Фразеолошке глаголско-именичке синтагме у савременом српскохрватском језику*, Београд: Филолошки факултет у Београду.
- Mršević Radović 2008: D. Mršević-Radović, *Frazeologija i nacionalna kultura*, Beograd: Biblioteka Književnost i jezik. [orig.] Мршевић-Радовић 2008: Д. Мршевић-Радовић, *Фразеологија и национална култура*, Београд: Библиотека Књижевност и језик.
- Palm 1997: C. Palm, *Phraseologie: Eine Einführung*, Tübingen: G. Narr.
- Ristić 2018: G. Ristić, Kontrastivna i konceptualna analiza nemačkih i srpskih somatizama u semantičkom polju „interesovanja/želja”, *O jeziku sa raznih aspekata*, Zbornik za primenjenu lingvistiku u čast Vesne Berić Đukić, Novi Sad: Društvo za primenjenu lingvistiku Srbije, Filozofski fakultet Univerziteta u Novom Sadu, Filološki fakultet Univerziteta u Beogradu.

Речници

- Chevalier, Gheerbrant 2004: J. Chevalier, A. Gheerbrant, *Rječnik simbola : mitovi, sni, običaji, postupci, oblici, likovi, boje, brojevi*, Novi Sad: Stylos: Kiša.
- Duden 2001: Duden. *Deutsches Universalwörterbuch*, Mannheim: Dudenverlag.
- Duden 11 2008: Duden 11. *Redewendungen: Wörterbuch der deutschen Idiomatik*, Mannheim: Dudenverlag.
- Duden 7 1989: Duden 7. *Etymologie: Herkunftswörterbuch der deutschen Sprache*, Mannheim: Dudenverlag.
- Matešić 1982: J. Matešić, *Frazeološki rečnik hrvatskoga ili srpskog jezika*, Zagreb: Školska knjiga.
- Matešić 1988: J. Matešić, *Hrvatsko-njemački frazeološki rječnik*, Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske.
- Mrazović, Primorac 1991: P. Mrazović, R. Primorac, *Nemačko-srpskohrvatski frazeološki rečnik*, Beograd: Naučna knjiga.
- Otašević 2007: Ђ. Оташевић, *Mali srpski frazeološki rečnik*, Beograd: Alma. [orig.] Оташевић 2007: Ђ. Оташевић, *Мали српски фразеолошки речник*, Београд: Алма.
- Rečnik srpskoga jezika 2007, Novi Sad: Matica srpska. [orig.] Речник српскога језика 2007, Нови Сад: Матица српска
- Rečnik srpskohrvatskog književnog jezika 1990: Drugo fototipsko izdanje. Novi Sad, Zagreb: Matica srpska, Matica hrvatska.
- Schemann 1992: H. Schemann, *Synonymwörterbuch der deutschen Redensarten*, Stuttgart; Dresden: Klett.
- Weinberger 2012: H. Weinberger, *Kroatisch/Serbisch-Deutsches phraseologisches Wörterbuch: angeordnet nach semantischen Gruppen*, Wien: Facultas.

Интернет извори речника

Redensarten-Index, <<http://www.redensarten-index.de>>. 15. 1. 2019.

Marija M. Stanojević Veselinović

ADJECTIVAL SIMILES IN THE SERBIAN LANGUAGE FOR THE CONCEPTUAL FIELD *OBVIOUSNESS* AND THEIR EQUIVALENTS IN THE GERMAN LANGUAGE

Summary

The paper deals with a contrastive and conceptual analysis of adjectival similes recorded within the conceptual field of *obviousness*. The objectives of the contrastive and conceptual analysis are to determine the types of equivalence between the similes in the Serbian and German language, as well as to identify similar mental patterns in the conceptualization of the field *obviousness*. Theoretical and methodological postulates of contrastive and cognitive linguistics are used in the paper in order to recognize similarities and differences of similes in Serbian and German at the morphosyntactic, lexical and semantic level, as well as to give intercultural explanations particularly important for the translation practice.

Keywords: comparative phraseology, contrastive analysis, conceptual analysis, conceptual field

Примљен: 20. мај 2019. године
Прихваћен: 21. децембар 2020. године